

Idea ľudového družstevníctva a socializácia vidieka¹

Andrea Kluknavská*

DOI: <https://doi.org/10.24040/sap.2022.9.4.226-241>

Abstrakt:

KLUKNAVSKÁ, Andrea: *Idea ľudového družstevníctva a socializácia vidieka*. V centre pozornosti predkladaného príspevku stojí problematika právnej úpravy v súvislosti s rokom 1948 v oblasti agrárnej a roľníckej problematiky, najmä v kontexte odštartovania diskontinuity vo vývoji poľnohospodárstva, ktoré malo ďalekosiahle dôsledky na všetky sféry života vtedajšej spoločnosti.

Kľúčové slová:

poľnohospodárstvo, družstevníctvo, družstvo, politika v oblasti poľnohospodárstva, komunistický režim

The Idea of People's Cooperatives and Rural Socialization.

Abstract:

KLUKNAVSKÁ, Andrea: *The Idea of People's Cooperatives and Rural Socialization*. In the centre of attention of the presented article is the issue of legal regulation related to the year 1948 in the context of agrarian and peasant issues, especially in the context of the start of discontinuity in the development of agriculture, which had far-reaching consequences for all spheres of life in the society at that time.

Keywords:

agriculture, cooperative farming, cooperatives, agricultural policy, communist regime

Úvod

Udalosti, ktoré nasledovali po Februári 1948 v Československu, spojené s nástupom Komunistickej strany, smerovali k snahe zmeniť celú buržoázu spoločnosť na novú komunistickú spoločnosť. Uvedené premeny, ktoré zavádzal nový komunistický režim pod zásterkou ideológie marxizmu-leninizmus viedol k novému, straníckemu poňatiu práva, ktoré malo slúžiť k naplneniu programových vízií komunistov.

---

* Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD. LL.M., odborná asistentka, Katedra ústavného práva a teórie práva, Právnicka fakulta, Univerzita Mateja Bela.

1 Predkladaný príspevok je výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0619/21 pod názvom Hodnoty v práve.

Jednou z množstva programových vízií bolo i odstránenie súkromného vlastníctva,² nové vymedzenie vzťahov medzi jednotlivcom a štátom, ktoré viedlo o. i. k obmedzovaniu vlastníctva pôdy jednotlivcom, k nútenému výkupu pôdy, k združstevňovaniu a kolektivizácii. Presadzovanie predmetných vízií malo prebiehať „dobrovoľne“, avšak zásada „dobrovoľnosti“ nemohla stať v ceste novému režimu pri plnení politických a straníckych cieľov, a preto si svoje ciele zaistila i právnou úpravou, ktorá mala jednoznačný cieľ, a to šikanovanie a znevýhodňovanie tých roľníkov, ktorí odmietali kolektivizáciu.³

V predkladanom príspevku sa v kontexte vyššie uvedeného, budeme venovať najmä inštitútu družstevníctva a jeho premene po nástupe komunistického režimu na našom území, ideologickým vplyvom, politicko-straníckym víziám, ako aj teoreticko-právnym aspektom pojmu, vtedajšej právnej úprave až po úpravu po páde komunistického režimu v danej oblasti. Vzhľadom na rozsiahlosť skúmanej problematiky sa venujeme iba vybraným problémom a inštitútom, nakoľko sme limitovaní možným rozsahom príspevku, a preto si nedávame za cieľ totálne spracovanie skúmanej problematiky.

Vplyv marxizmu-leninizmu na ideu družstevníctva

Marx a Engels vychádzali vo svojich tézach o prechode spoločnosti buržoáznej (kapitalistickej) na komunistickú z predpokladu, že pracujúca trieda prejde prerodom na triedu, ktorá bude hybnou, teda politickou silou, a ktorá prekoná súkromné vlastníctvo.⁴ K tomuto prerodu pracujúcej triedy, resp. k oslobodeniu proletariátu od vykorisťovania a útlaku a k zmene celého spoločenského poriadku, malo dôjsť práve zrušením buržoázneho súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov. Pracujúca trieda ako trieda o sebe, ako jediná revolučná trieda, sa mala podľa ich tézy zjednotiť a vstúpiť do boja s buržoáziou, následne sa mala stať vládnuou triedou a odstrániť staré výrobné vzťahy.⁵ Kľúč k premene vtedajšieho celého spoločenského zriadenia vidia v zrušení súkromného vlastníctva, pretože podľa Marxa „*podstatnou podmienkou existencie a panstva buržoáznej triedy je hromadenie bohatstva v rukách súkromníkov, tvorenie a rozmnožovanie kapitálu*“⁶.

-
- 2 JÚDA, V. Mnohorakosť foriem vlastníctva v Československej socialistickej vede občianskeho práva. Vplyv klasikov marxizmu-leninizmu na budovanie pojmu socialistickej vlastníctvo. In KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Vplyv marxisticko-leninskej ideológie na právo v Československu v rokoch 1948 – 89. Marx stále živý! K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomickom myslení. Zborník príspevkov*. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021, s. 41-67.
  - 3 KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha : Linde, 2009, s. 205.
  - 4 Pozri bližšie KLUKNAVSKÁ, A. Trieda v myslení K. Marxa. In KLUKNAVSKÁ, A. (ed.). *Marx stále živý! K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomickom myslení. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 35 – 45.
  - 5 MARX, K. – ENGELS, B. *Manifest Komunistickej strany*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1974, s. 52.
  - 6 Tamže, s. 43.

Marx s Engelsom zároveň v Manifeste formulujú opatrenia, ktoré mali viesť k odstráneniu súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov buržoázie, pričom hneď prvým opatrením malo byť „*vyvlastnenie pozemkového majetku a použitie pozemkovej renty na výdaje štátu*“;⁷ nezabúdajú ani na vyvlastnenie majetku odporcov nového režimu a systémové znárodnenie v prospech „racionálneho“ štátu. Zároveň optimisticky predpokladajú, že k zrušeniu súkromného vlastníctva dôjde jedným ťahom, avšak od uvedeného akosi rýchlo upúšťajú, pretože obaja museli uznať, okrem iných faktov, že robotnícka trieda nedokáže vytvoriť takú masu výrobných prostriedkov, aby prevzala moc a prekonala súkromné vlastníctvo.

Marx dokonca ide tak ďaleko, že pripúšťa, že rozhodujúcou hybnou silou premeny spoločnosti nebude robotnícka trieda, pretože je nezrelá, ale práve dominantný „racionálny“ štát, ktorý má „*zo zvyšku hanby ...demokraticky kontrolovať pracujúcich*“;⁸ a práve ten má prebrať úlohu hybnej, revolučnej sily na ceste k novej spoločnosti. Avšak „*vo vyššej fáze komunistickej spoločnosti, až už jednotlivci nebudú v zotročiacom područí práce a až teda zmizne i protiklad medzi duševnými a telesnými prácami; až práca nebude znamenať k životu, ale stane sa prvou životnou potrebnou; až s všestranným rozvojom jednotlivca vzrastú i výrobné sily a všetky zdroje spojeného bohatstva potečú plným prúdom – až potom bude možné plne prekročiť úzky obzor buržoázneho práva a spoločnosť bude môcť zapísať na svoj prápor: Každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb!*“.⁹

V kontexte uvedeného Marx v podstate kritizuje „*zakladanie výrobných družstiev so štátnou pomocou pod demokratickou kontrolou pracujúceho ľudu*“;¹⁰ pod politickou dominanciou štátu, avšak zároveň si uvedomuje, že iná cesta v podstate nie je, pretože presadenie komunizmu „zdola“ nie je reálne a buržoázia sa svojich privilégií nikdy nevzdá dobrovoľne, preto musí dôjsť k premene spoločnosti „zhora“ dominanciou komunistického štátu pod demokratickou kontrolou proletariátu, a teda pripúšťa prechodnú fázu s dominanciou štátu na ceste k vyššej fáze komunizmu.

Lenin už chápe družstvá ako „*podniky štátneho kapitalizmu*“, keď v spise O naturálnej dani uvádza, že „*družstevníctvo je práve tak formou štátneho kapitalizmu, ...avšak menej jednoduchou, menej jasne vymedzenou, zapletenejšou, a preto spôsobujúcou našej vláde v praxi väčšie ťažkosti*“.¹¹ Bezprostredne po Októbrovej revolúcii Lenin tvrdí, že družstvo je buržoázny aparát a z toho vysvitá „*že si nezasluhuje politickú dôveru, no to neznamená, aby sme sa od neho odvrátili, a aby sme ho nepoužili na plnenie úloh i na účely správy a budovania*“.¹² Tento postoj Lenin zdôrazňuje iba v súvislosti s určitým obdobím a súčasne poukazuje na význam a kladnú stránku družstiev pre

7 Tamže, s. 51.

8 MARX, K. *Kritika gothajského programu*, 1875, 14. [cit. 2022-09-30] Dostupné na internete: <https://revolucnimarxismus.files.wordpress.com/2021/03/kritika-gothajskeho-programu-karl-marx-1875.pdf>.

9 Tamže, s. 14.

10 Tamže, s. 18.

11 LENIN, V. I. *O naturálnej dani. Vybrané spisy II*. Bratislava : Sloboda, 1950, s. 688.

12 LENIN, V. I. *Maličký obrázok na vyjasnenie veľkých otázok*. Spisy 28. Bratislava : Sloboda, 1987, s. 365.

socialistickú výstavbu. „Porovnajme koncesie s družstevníctvom ako formou štátneho kapitalizmu ... Prechod od družstiev malovýrobcov k socializmu je prechod od malovýroby k veľkovýrobe, t. j. prechod zložitejší, za to však, ak sa podarí, je schopný zhrnúť široké masy obyvateľstva“.¹³ Z uvedeného je zrejmé, že Lenin videl veľký potenciál v družstvách, samozrejme po ich premene a po ich socialistickej prestavbe tak, aby slúžili socialistickému režimu.

Neopomenuteľný vplyv na úpravu družstevníctva u nás mal i Stalin a pri tvorbe práva sa vychádzalo z jeho diela Ekonomické problémy socializmu v SSSR, v ktorom sa Stalin zaoberal otázkou predmetu kolchozného vlastníctva: „Čo teda v skutočnosti kolchoz vlastní, kde je ono kolchozné vlastníctvo, ktorým môže disponovať úplne slobodne, podľa vlastného uváženia? Týmto vlastníctvom je produkcia kolchozu, produkcia kolchoznej výroby“.¹⁴

Program Komunistickej strany ZSSR, prijatý na XXII. Zjazde strany už deklaruje, že družstevníctvo má neobyčajný význam v celom období výstavby rozvinutého socializmu až do obdobia vybudovania komunistickej spoločnosti a zdôrazňuje: „Kolchozné zriadenie je neoddeliteľnou súčasťou socialistickej spoločnosti, je to cesta postupného prechodu ku komunizmu, ktorú vytýčil V. I. Lenin. Je historicky preverená a zodpovedá špecifickosti roľníctva. ...Kolchozná forma plne zodpovedá úrovni a potrebám rozvoja súčasných výrobných síl na dedine, umožňuje účinne uplatňovať novú techniku a vedecké poznatky, racionálne využívať pracovné zdroje ...kolchoz ako spoločenská forma hospodárstva umožňuje svojou organizáciou a demokratickými zásadami, ktoré sa budú čoraz viac rozvíjať, aby výrobu riadili kolchozné masy, rozvíja ich tvorivú iniciatívu a vychováva kolchozníkov v duchu komunizmu. Kolchoz je školou komunizmu pre roľníkov“.¹⁵

Môžeme povedať, že ideologicky sa otázky družstevníctva stávajú základnými otázkami marxizmu-leninizmu a osobitne roľníctva (družstevnej ideológie), samozrejme po zohľadnení dialektiky zákonnosti vývinu spoločnosti, ktorej družstevníctvo taktiež podlieha. Družstevníctvo sa teda nemalo a nesmeli izolovať od ostatného diania v spoločnosti a bolo iba jedným z týchto útvarov, a preto boli následne i záujmy družstevníctva prezentované a obhajované vždy so záujmami pracujúcej triedy za podpory štátu.

Tento koncept preberajú následne komunistické strany ako strany robotníckej triedy, teda i komunistická strana Československa, ktorá na podklade marxizmu-leninizmu mala zabezpečovať jednotu existencie družstiev napojených na celý systém národného hospodárstva.

Realizácia Marxovej tézy, že „oslobodenie práce vyžaduje, aby pracovné prostriedky boli povýšené na spoločný majetok spoločnosti, aby všetka práca bola organizovaná

13 LENIN, V. I. *O naturálnej dani. Vybrané spisy II*. Bratislava : Sloboda, 1950, s. 689.

14 STALIN, J. *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*. Praha : Ústredný výbor KSS, 1952, s. 91. Citované podľa BĚLOVSKÝ, P. *Občanské právo*. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 447.

15 ŠTEFANOVIČ. M. *Teória družstevníctva*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1969, s. 70-71.

*združením a výťažok práce spravodlivo rozdelený*¹⁶ sa stáva skutočnosťou a otázky združstevňovania a socializácie vidieku sa stávajú súčasťou ideologických, politických vízií novo nastoleného režimu v Československu a bezprostredne sa premietajú i do práva,¹⁷ avšak od počiatku sa opúšťa koncept dominantného postavenia pracujúcej triedy, pretože dominantné postavenie v tejto oblasti preberá štát a jeho politicko-stranícky aparát.

Prvé pofebruárové programové vízie a legislatívna úprava v oblasti družstiev

Už v marci 1948 sa na 100. schôdzi Ústavodarného Národného zhromaždenia predniesol nový program novej pozemkovej reformy, kde minister poľnohospodárstva J. Ďuriš informuje, že novými zákonmi o konečnej úprave pozemkovej držby sa odstráni starý roľnícky problém, so zdôraznením, že „...*pôda patrí tým, ktorí na nej pracujú a môžeme preto dnes na tomto pamätnom zasadnutí ÚNS prehlásiť: našu úlohu a program sme splnili a prinavrátene panskej a špekulačnej pôdy, tisícročným vývojom zaberanej roľníckemu ľudu, stáva sa dnešným dňom skutočnosťou*“.¹⁸ Predložené uznesenie Ústavodarného Národného zhromaždenia stanovilo najvyšší výmer pôdy, ktorý mohol byť v súkromnom vlastníctve na výmeru nie viac ako 50 ha. Ostatné statky z pozemkovej reformy do 50 ha mali byť ponechané vlastníkom, lebo súkromné vlastníctvo pôdy do 50 ha malo byť zaistené novou ústavou.

Podľa zákona č. 45/1948 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon zo dňa 3. júla 1947 č. 139 Zb., o rozdelení pozostalosti se zemědělskými podniky a o zamezení drobení zemědělské půdy sa v Čl. 1 ods. 1 ustanovilo, že „*Vlastník smí zemědělský pozemek, nečiní-li celková výměra jeho pozemků více než 50 ha, volně zciziti svým dětem, rodičům, manželu nebo sourozencům anebo osobám s ním ve stejném stupni sešvagřeným. Vlastníkem podle tohoto paragrafu se rozumí vlastník souboru nemovitostí, které se soustředily ve vlastnictví jediné osoby, anebo spoluvlastníků, nerozvedených manželů nebo rodičů a dětí prvního stupně*“. Ustanoveniami predmetného zákona došlo k sťaženiu možnosti slobodného prevodu pozemku mimo zákonom stavenému okruhu osôb podľa Čl. 1 ods. 1 a podľa ods. 3 bol prevod v podstate možný len na základe zvolenia príslušného Okresného národného výboru.

Kľúčový význam malo prijatie zákona č. 46/1948 Zb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastníctví k zemědělské a lesní půdě). Zákon nadväzoval na úpravu zákona č. 45/1948 Zb. ohľadne obmedzenia vlastníctva pôdy vlastníka – jednotlivca na maximálne 50 hektárov. Do zákona sa taktiež dostala jedna z hlavných téz tzv.

---

16 MARX, K. *Kritika gothajského programu*, 1875, 12. [cit. 2022-09-30] Dostupné na internete: <https://revolucnimarxismus.files.wordpress.com/2021/03/kritika-gothajskeho-programu-karl-marx-1875.pdf>.

17 Oblasť vlastníctva pôdy sa po vzore ZSSR stala samostatným predmetom výučby na právnických fakultách a zo správneho a občianskeho práva sa vyčlenilo zvláštne právne odvetvie „roľnícko-družstevné právo“. Stalo sa tak v roku 1953 na základe rozhodnutia VII. Sekcie Československej akadémie vied.

18 Schôdza ÚNZ zo dňa 21. 03.1948, vystúpenie ministra poľnohospodárstva J. Ďuriša. [cit. 2022-09-30] Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/100schuz/s100001.htm>.

Hradeckého programu, ktorý proklamoval minister poľnohospodárstva J. Ďuriš dňa 4. apríla 1947 na zhromaždení Jednotného svazu českých zemédlcov v Hradci Králové, že pôda patrí tým, ktorí na nej pracujú. Zároveň sa zavádza zvláštny druh vyvlastnenia za náhradu, avšak v podstate šlo o nútený výkup.

V zmysle predmetného zákona sa vykupovala pôda nad 50 ha. Podľa spravodajcu posl. Václavů „vykupuje sa špekulačná pôda, t. j. pôda tých, ktorí ju kúpili bez toho, aby boli poľnohospodári a nikdy na nej nehospodárili“.¹⁹ Ďalej mali byť vykúpené v zmysle predloženého návrhu zákona všetky dlhodobé pachteny, t. j. pôda, ktorá je dlhšie ako 18 rokov propachtovaná drobným pachtierom, pričom však sociálne slabí vlastníci pozemkov, robotníci, zamestnanci a živnostníci podliehajúci živnostenskej dani, nebudú postihnutí a ich sociálna úroveň nebude znížená. Ponechať sa im na ich žiadosť mal 1 ha pôdy v tých prípadoch, keď ich dôchodok nepresahuje dvojnásobok zdaniteľného minima štvorčlennej rodiny.

Zamestnanci, robotníci a živnostníci podliehajúci živnostenskej dani, ak majú menšiu výmeru ako 2 ha, boli vyňatí z pôsobnosti tohto zákona, nemohol im však byť v žiadnom prípade ponechaných v pachte viac pôdy ako 4 ha. Nárok na prídely mali mať predovšetkým malopoľnohospodári a ostatní oprávnení uchádzači v zmysle zákona a medzi týmito oprávnenými uchádzačmi mali mať prednostné právo páperi, aby tak bola splnená požiadavka tých páperov, ktorí po roky hospodárili na cudzej pôde. Poľnohospodársky výbor vykonal zmenu aj v tom, že roľníkom, ktorí majú pôdu v pachte a ktorých vlastná výmera dosahuje najnižšiu sebestačnú hranicu, môže byť umožnené vykúpiť propachtované polia do výmery dvojnásobku, najmenej však 15 ha.

V kontexte úpravy mal štát vykúpiť pôdu nad 50 ha za náhradu vo výške priemernej ceny za posledných 10 rokov alebo za aktuálnu cenu, ak je táto nižšia, avšak vždy so zrážkou 20%.²⁰ Robotníkom, živnostníkom, verejným a súkromným zamestnancom sa mala poskytovať táto náhrada bez zrážky, pokiaľ išlo o výmeru do 10 ha vykúpenej pôdy, a ak nešlo o špekulačnú pôdu. Pôda, ktorá bola v spoluvlastníctve, sa vykupovala pomerne podľa výšky jednotlivých podielov. Poznámka vykonania výkupu v pozemkovej knihe mala účinky prechodu vlastníctva k vykúpenej pôde na československý štát.²¹ Uchádzači o prídely museli preukázať, že oni, ako aj ich rodinní príslušníci sú českej, slovenskej, príp. inej slovanskej národnosti, čím boli z nároku na prídely vylúčení Nemci a Maďari.

Ďalším zo zákonov prijatých 21. marca 1948 bol zákon č. 43/1948 Zb. o poľnohospodárskom úvere, podľa ktorého boli roľníkom poskytované štátom garantované pôžičky, aby si mohli kupovať výrobné prostriedky, najmä stroje a zariadenia, ktoré mali napomôcť k zvýšeniu poľnohospodárskej produkcie.²²

Zákon č. 44/1948 Zb. o zmene a doplnení zákona o revízii pozemkovej reformy upravil nové prídely konanie. V rámci revízie mali byť náhrady za vyvlastnenie

19 Schôdza ÚNZ zo dňa 21.03.1948, vystúpenie spravodajcu posl. Václavů. [cit. 2022-09-30] Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/100schuz/s100002.htm>

20 § 9 ods. 1 zákona č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě).

21 Tamže, §10 ods. 3.

22 Pozri bližšie zákon č. 43/1948 Zb. o poľnohospodárskom úvere.

vyplatené podľa prvorepublikových cien a pozemky takto získané mali byť rozdelené roľníkom, družstvám, atď. avšak lesná pôda mala zásadne pripadnúť štátu.²³

Celá séria zákonov,²⁴ ktorá upravovala nakladanie s pôdou, obsahovala obmedzenia, ako napríklad povinnosť pracovať na pridelenej pôde, povinnosť podriadiť sa novej úprave pôdy, no zároveň všetky tieto predpisy boli prijaté s jedným jediným cieľom, a to jednak naplniť úlohy komunistickej strany v oblasti poľnohospodárskej politiky a tiež pripraviť podmienky pre vznikajúce družstvá,²⁵ aby pripravovaná kolektívizácia prebehla úspešne.

Z pridelenej pôdy sa však roľníci dlho netešili, nakoľko už 23. februára 1949 bol schválený zákon č. 69/1949 Zb. o jednotných roľníckych družstvách (JRD), ktorý sa stal základom kolektívizácie.

Na Slovensku bol vývoj predsa len trochu odlišný,²⁶ čo vyplývalo z historických odlišností úpravy právnych vzťahov k pôde najmä v zmysle zákona SNR č. 81/1949 Zb. n. SNR o úprave právnych pomerov pasienkového majetku bývalých urbárikov, komposesorátov.²⁷

V prvej etape pozemkovej reformy na Slovensku zmenilo vlastníka iba 8,8% poľnohospodárskej pôdy, kým napr. v Čechách to bolo až 25%.²⁸ V tretej etape, schválenej po

---

23 „K 31. marcu 1949 tak bolo podľa tohto zákona do súpisu zaradených viac ako 620 000 ha pôdy v kategórii veľkostatkov a 400 000 ha pôdy „ostatných statkov“. Z tejto výmery bolo pôvodným vlastníkom ponechaných 60 815 ha. Zabraná pôda bola rozdelená tak, že takmer 100 000 ha získali drobní prídelníci. Národné výbory a družstvá prevzali 71 0000 ha pôdy a štátne majetky 132 000 ha pôdy“. Citované podľa KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha : Linde, 2009, s. 196.

24 Ďalšími zákonmi bol napr. zákon č. 47/1948 Zb. o technicko-hospodárskych úpravách pozemkov (tzv. sceľovací zákon), ktorý mal za cieľ úpravu hraníc pozemkov „rozozranie medzi medzi pozemkami“, aby bolo možné pozemky lepšie obrábať; zákon č. 19/1948 Zb. o poľnohospodárskej dani, ktorý stanovoval zvláštne podmienky pre daňovú povinnosť osôb, ktoré prevádzkovali poľnohospodárstvo a ustanovoval špeciálne daňové komisie s významnou rolou ONV a MNV.

25 Družstvá boli vo všeobecnosti uprednostňované a zákonodarca sa ani netajil tým, že sa snaží legislatívu v danej oblasti upraviť tak, aby bola v prospech vznikajúcich družstiev, ako príklad môžeme uviesť, že o zľavu na dani mohli požiadať len družstvá. Pozri bližšie zákon č. 49/1948 Zb. o poľnohospodárskej dani.

26 Podľa sčítania ľudu v roku 1946 na Slovensku z celkového počtu 3 327 803 obyvateľov sa poľnohospodárstvu venovalo 1 750 035 ľudí, čiže 52,6%, priemyslu len asi 25,6%. BARNOVSKÝ, M. *Sociálne triedy a revolučné triedy na Slovensku v rokoch 1944-1948*. Bratislava : VEDA, 1978. Pozri bližšie tiež CAMBEL, S. *Slovenská agrárna otázka 1944-1948*. Bratislava : Pravda, 1972, s. 8.; CAMBEL, S. *Slovenská dedina (1938-1944)*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1996, s. 12; MILOV, J. V. *Slovenské družstevníctvo v prehlade*. Bratislava : Pravda, 1947.

27 Pozri bližšie zákona SNR č. 81/1949 Zb. n. SNR o úprave právnych pomerov pasienkového majetku bývalých urbárikov, komposesorátov.

28 HLAVOVÁ, V. Február 1948 a roľnícky stav. In PODOLEC, O. (ed.). *Február 1948 a Slovensko, Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 14. – 15. február 2008*, Bratislava : ÚPN, 2008, s. 566. [cit. 2022-09-20] Dostupné na internete: https://www.februar1948.sk/data_februar/files/publikacie/zbornik-februar-1948-a-slovensko.pdf

februári 1948, bola pôda pridelovaná už len nevznikajúcim JRD a štátnym majetkom. Pozemková reforma teda nemohla uspokojiť drobných roľníkov ani v súvislosti s tým, že v 1. etape bolo na Slovensku skonfiškovaných iba necelých 80 000 ha poľnohospodárskej pôdy a iba 7049 roľníkov dostalo dekréty na pôdu.²⁹

Jednotné roľnícke družstvá a ich právna úprava

Právny základ predstavovala Ústava 9. mája, ktorá deklarovala „*zľudovené združstevňovanie*“, keď jednak opätovne potvrdila zásadu, že vlastníctvo pôdy „*patrí tomu, kto na nej pracuje*“³⁰ a v §157 stanovila, že „*lidová družstvá jsou sdružení pracujících k společné činnosti, jejímž účelem je zvýšit životní úroveň členů i ostatního pracujícího lidu, nikoli však dosáhnout co nejvyššího zisku z vloženého kapitálu*“. A tak už v júli 1948 bola, na splnenie týchto úloh, zriadená Ústredná rada družstiev v Prahe a jej slovenská obdoba Slovenská rada družstiev v Bratislave. Zároveň došlo k zrušeniu dovtedy existujúcich družstevných zväzov či jednôt. Ústrednej rade družstiev boli podriadené všetky družstvá.

Práve družstevníctvo malo totiž napomôcť preklenúť nedôveru roľníkov k pofebruárovej politike komunistickej strany na dedine a premostiť pofebruárovú a pofebruárovú etapu, aby nedošlo, podľa slov predsedu vlády K. Gottwalda, k prerušeniu kontinuity poľnohospodárskej vládnej politiky. Hľadala sa „*špecifická československá cesta*“ prechodu k socializmu v poľnohospodárstve, ktorá by zodpovedala domácim podmienkam a tradíciám.³¹ Roľníci takúto zvýšenú pozornosť vítali a zhodovali sa v základnej myšlienke, že modernizáciou môžu dosiahnuť vyššiu rentabilitu svojich hospodárstiev a prostredníctvom odbytových a zásobovacích družstiev presadiť sa na trhu. Možnosti videli najmä pri otázke modernizácie technického a strojového vybavenia a modernizácie poľnohospodárskej výroby formou strojových družstiev, ktoré mali byť súčasťou a osou rozvoja družstevníctva na dedine.

V spojitosti s družstvami vítali roľníci dve základné zásady, o ktorých sa hovorilo, že to budú roľníci, kto bude mať rozhodujúce slovo v družstvách, a že tieto budú môcť zamerať svoju činnosť celkom slobodne a podľa vlastnej úvahy.³²

Ako však vieme, realita bola nakoniec úplná iná a Československo opúšťa svoje sľuby o „*špecifickej československej ceste*“ k socializmu a preberá sovietsky, stalinský

29 VÁCLAV, A. *Některé problémy hospodárskeho vývoje ČSR v letech 1945-1948*. Praha : SPN , 1967, s. 65.

30 Čl. XII ods. 1 a ods. 2: „*Hospodářská soustava Československé republiky je založena na znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví; na vlastníctví půdy podle zásady „půda patří tomu, kdo na ní pracuje“; na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku. (2) Všechno národní hospodářství v Československé republice, nechť slouží lidu. V tomto veřejném zájmu řídí stát veškerou hospodářskou činnost jednotným hospodářským plánem*“.

31 HLAVOVÁ, V. Február 1948 a roľnícky stav. In PODOLEC, O. (ed.). *Február 1948 a Slovensko, Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 14. – 15. február 2008*, Bratislava : ÚPN, 2008, s. 566. [cit. 2022-09-20] Dostupné na internete: https://www.februar1948.sk/data_februar/files/publikacie/zbornik-februar-1948-a-slovensko.pdf

32 Tamže, s. 566.

vzor.³³ Už na jeseň sa celkovo politika KSČ zásadne mení a dôraz dovedty kladený na jednotu a presvedčovanie oslaboval a objavujú sa dovedty nepoužívané, ostré pojmy a hodnotenia, ktoré ukazujú na smerovanie Československa sovietskou cestou, o čom svedčia i viaceré vyhlásenia funkcionárov komunistickej strany „*Toto povolení ostražitosťi v nejkritičtější době, v době přechodu od kapitalismu a socialismu, kdy se poměry přiostrují, mělo za následek, že mnohé naše organizace podlehy ideologickým vlivům reakce, místo aby ostře a energicky dovedly postaviti před pracující lid všechny potíže, s nimiž se právě v této době nevyhnutelně setká*“.³⁴ Kritika smerovala predovšetkým na „tradičných“ nepriateľov KSČ, proti bohatším sedliakom (tzv. kulakom) a živnostníkom, čo sa samozrejme pretavilo i do rétoriky ÚV KSČ.

V novembri 1948 na UV KSČ K. Gottwald už formuluje tzv. socializáciu vidieka a zdôrazňuje dôležitosť tejto cesty najmä zriadením štátnych traktorových staníc, spoločných výkrmní a zbavenie moci kulakov.³⁵

V decembri 1948 ÚV KSČ predkladá návrh jednotných miestnych družstiev, avšak ako vieme, nakoniec bol v zrýchlenom konaní prijatý zákon č. 69/1949 Zb. o jednotných roľníckych družstvách (JRD), ktorý upravoval iba jeden druh družstiev³⁶ a družstevníctvo chápal ako prostriedok prechodu k socialistickej veľkovýrobe v poľnohospodárstve: „*V záujme zaistenia blahodarného rozvoja pôdohospodárskeho družstevníctva a odstránenia doterajšej roztrieštenosti družstevnej činnosti v pôdohospodárstve ako dedičstva minulosti budú sa zakladat' na podklade dobrovoľnosti jednotné roľnícke družstvá, ktoré majú zjednotiť doterajšie rôzne pôdohospodárske družstvá a priniesť významný prospech pracujúcim pôdohospodárom. Jednotné roľnícke družstvá sú ľudovými družstvami podľa § 157 Ústavy*“.³⁷ Prekonanie dedičstva minulosti malo viesť k zjednoteniu roľníkov na princípe dobrovoľnosti s cieľom dosiahnutia blahobytu spoločnosti.

Zákon ustanovoval jednotné roľnícke družstvá za právnické osoby a vo svojej podstate sa rozlišovali štyri typy družstiev. V prvom type išlo o susedskú výpomoc, v druhom sa odstraňovali hranice medzi pozemkami členov družstiev, v treťom stupni

33 Hlavná príčina pritvrdenia politickej situácie súvisela jednak s vtedajšou medzinárodnou situáciou, konflikt Juhoslávia vs. ZSSR, čo viedlo k príklonu k represívnym praktikám, ktoré boli často paradoxne prijímané s úprimnou podporou. Pozri bližšie BÍLÝ, M. et al. *Nervová vlákna diktatúry*. Praha : Karolinum Press, 2019, s. 123; KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha : Linde, 2009, s. 203.

34 BÍLÝ, M. et al. *Nervová vlákna diktatúry*. Praha : Karolinum Press, 2019, s. 123.

35 KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha : Linde, 2009, s. 203.

36 Do roku 1948 bol počet družstiev na Slovensku 2306, pričom prevažovali v nich potravinárske družstvá, 582 bolo strojových, 840 úverových, 214 pasienkarských a dobytkárskych, 356 tzv. neúverových. 791 bolo organizovaných a 25118 neorganizovaných spoločenstiev (urbáriaty, komposesoráty, obecná a cirkevná pôda), ktoré vlastnili 1 mil. ha poľnohospodárskej pôdy a združovali 80 tisíc roľníkov. FABRICIUS, M. – HOLEC, R. – PEŠEK, J. – VARSÍK, O. *150 rokov slovenského družstevníctva. Víťazstvá a prehry*. Bratislava : DÚ SR, 1995. Citované podľa HLAVOVÁ, V. Február 1948 a roľnícky stav. In PODOLEC, O. (ed.). *Február 1948 a Slovensko, Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 14. – 15. február 2008*, Bratislava : ÚPN, 2008, s. 566. [cit. 2022-09-20] Dostupné na internete: https://www.februar1948.sk/data_februar/files/publikacie/zbornik-februar-1948-a-slovensko.pdf.

37 §1 ods. 1 zákona č. 69/1949 Zb. o jednotných roľníckych družstvách (JRD).

sa už pozemky obrábali spoločne. V štvrtom type už existovala spoločná rastlinná a živočíšna výroba s odmeňovaním.

Zákon upravoval, že v každej obci sa založí spravidla len jedno jednotné družstvo. Ak to vyžadujú miestne pomery, môže ministerstvo pôdohospodárstva po vypočutí Ústrednej rady družstiev povoliť výnimku. Predmetom činnosti jednotného družstva bolo najmä sceľovanie pôdy; mechanizácia pôdohospodárskej práce; súčinnosť pri ustanovení, rozvrhu a plnení výrobných úloh v pôdohospodárstve, najmä uzavieranie zmlúv o výrobe pôdohospodárskych výrobkov; súčinnosť pri ustanovení, rozvrhu a plnení dodávok pôdohospodárskych výrobkov; účasť pri výkupe pôdohospodárskych výrobkov a pri zadovažovaní pôdohospodárskych potrieb; starostlivosť o zveľadenie rastlinnej a živočíšnej výroby; starostlivosť o organizáciu práce na zvýšenie výrobnosti pôdohospodárstva; starostlivosť o zvyšovanie kultúrnej a sociálnej úrovne vidieka a starostlivosť o uľahčenie práce vidieckej ženy.³⁸ Na podporu zakladania družstiev slúžilo ustanovenie zákona, podľa ktorého právne úkony, písomnosti a úradné úkony, ktoré sú potrebné na založenie jednotného družstva, poprípade pretvorenie alebo splnutie doterajších družstiev v jednotné družstvo boli oslobodené od akýchkoľvek poplatkov.

Prácu na založenie jednotného družstva vykonáva prípravný výbor 5 až 10 členný, ktorý sa ustanovil z radov členov doterajších pôdohospodárskych družstiev, ako aj z ostatných záujemcov, pracujúcich v pôdohospodárstve a ktorého ustanovenie sa stalo právoplatným až schválením Ústrednou radou družstiev (jej okresným orgánom). Členom jednotného družstva sa podľa §7 zákona mohol stať dobrovoľne každý pracujúci pôdohospodár alebo osoba, ktorá svojou účasťou môže prispieť na splnenie účelu družstva. Dobrovoľnosť bola, ale v skutočnosti často obchádzaná a do družstva vstupovali ľudia nedobrovoľne a pod fyzickým nátlakom. Komunistický režim sa nehodlal iba nečinne prizerať a zaistil si „poslušnosť“ legislatívnou úpravou. Ako príklad môžeme uviesť zákon č. 27/1949 Zb. o mechanizácii poľnohospodárstva s cieľom vykupovať poľnohospodársku techniku, máme na mysli „nútený výkup“, od tých roľníkov, ktorí či už neplnili z akýchkoľvek dôvodov plánované dodávky alebo techniku nepoužívali. „Motivovať“ mal i zavedený systém tzv. povinného uzatvárania zmlúv o dodávkach v objemoch a výške stanovenej miestnym národným výborom a sprísnenie tohto systému, najmä zvýšením objemov a centrálné plánovanie.³⁹ Tzv. kontingenty, boli nepriamou formou nátlaku voči samostatne hospodáriacim roľníkom, resp. nepohodlným roľníkom a znamenali povinnosť odvieť istú časť úrody, mäsa, vajec, obilia štátu, a práve tieto povinnosti sa neúmerne zvyšovali na objemy, ktoré roľníci nikdy nemohli splniť.

Keďže zákon č. 69/1949 Zb. neobsahoval úpravu súvisiacu s prechodom JRD na vyššie formy hospodárenia v oblasti spoločného obrábania pôdy, spoločnej živočíšnej výroby, otázky vnútro-družstevného života a dochádzalo k zaznamenávaniu vážnych nedostatkov organizácie práce, plánovania i kontroly plnenia plánu, došlo k vydaniu nariadenia č. 75/1949 Zb., ktoré obsahovalo vzorové stanovy pre JRD, ktoré upravovali predovšetkým vnútorné vzťahy JRD, t. j. výrobné a spoločenské vzťahy medzi

38 §2 ods. 1 zákona č. 69/1949 Zb. o jednotných roľníckych družstvách (JRD).

39 Pozri bližšie vládne nariadenie č. 6 a 7/1949 Zb. o poľnohospodárskej výrobe podľa zmluvy a o výkupe a dodávke poľnohospodárskych výrobkov podľa zmluvy.

družstvom a jeho členom, ktoré mali vystupovať ako všeobecne záväzný právny predpis.⁴⁰ Vzorové stanovy JRD, ako aj Rokovací poriadok JRD boli vydané vo forme vzoru, na základe ktorého si mali JRD upraviť celú svoju činnosť a v povolených medziach ju prispôbiť svojim vlastným podmienkam. V konečnom dôsledku boli, ale stanovy pre JRD záväzné a reálne sa nebolo možné od nich odkloniť. Ak tak iba výnimočne, a to len na základe písomného súhlasu ministerstva poľnohospodárstva. Vzorové stanovy JRD, ktoré sa vtedajšou dobovou teóriou považovali za osobitný prameň práva, za zvláštny druh práva, a to i napriek tomu, že právny predpis nebol prijatý Národným zhromaždením.

Kolektivizácia i napriek novej právnej úprave nenapredovala očakávanou rýchlosťou. KSČ formuluje v rokoch 1950/1951 urýchlenie kolektivizácie a pod tlakom ZSSR navyšuje pôvodné plány päťročného jednotného plánu.⁴¹ Naplnenie úloh malo byť splnené zakladaním JRD IV. typu so spoločnou rastlinnou a živočíšnou výrobou, ale aj vylučovanie dedinských kulakov z družstiev, dokonca sa začalo plánované vystaňovanie vybraných kulakov z dedinského prostredia s cieľom „*ich zaradenia do pracovného procesu d'aleko od obce*“.⁴²

Cieľ bol jasný: naštrbiť či zničiť majetkové a medziľudské vzťahy; z dedinského prostredia vytvoriť štruktúru ovládanú totalitným režimom. Dokonca i vtedajší veľvyslanec ZSSR v Prahe A. E. Bogomolov uviedol: „*viac sa spoliehajú na nátlak na roľníkov ako na ich presviedčanie*“.⁴³

V roku 1959 bol prijatý nový zákon o jednotných roľníckych družstvách,⁴⁴ ktorého hlavným cieľom bolo zatriktívnenie alebo zvýšenie záujmu o ideu družstevníctva: „*Cieľom zákona je prispievať k ďalšiemu upevňovaniu a rozvoju jednotných roľníckych družstiev v záujme nepretržitého rozmachu poľnohospodárskej výroby na podklade pokrokovej vedy a techniky a rozsiahlej mechanizácie pri stálom zvyšovaní intenzity výroby, produktivity práce a znižovaní nákladov, v záujme neustáleho zvyšovania hmotnej a kultúrnej úrovne družstevných roľníkov a všetkého pracujúceho ľudu, postupného odstraňovania podstatných rozdielov medzi mestom a dedinou a v záujme dovršenia socialistickej výstavby našej vlasti a postupného prechodu ku komunistickej spoločnosti*“.⁴⁵

Družstvá mali byť podľa tejto úpravy budované na dobrovoľnom rozhodnutí ich členov, mala sa uplatňovať družstevná demokracia a každý člen družstva sa mal aktívne

40 Pozri bližšie MERTANOVÁ, Š. – KARTOUS, P. *Socializácia poľnohospodárstva na Slovensku v dokumentoch 1949-1955*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 1989.

41 KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha : Linde, 2009, s. 208.

42 Protí samostatne hospodáriacim roľníkom bola v roku 1951 zameraná aj akcia Štátnej bezpečnosti (ŠtB) „Akcia KULAK“. Komunistickej propagandou týmto termínom (kulak – dedinský boháč) označila roľníkov, ktorí vlastnili viac ako 15 ha pôdy (neskôr len 2 – 5 ha pôdy) alebo odmietli vstúpiť do JRD. Museli sa často z obcí odsťahovať (2000 – 4000 sedliackych rodín) a mnohí živitelia rodín sa dostali do väzenia, tábora nútených prác (TNP) a ich synovia nastúpili na základnú vojenskú službu v pomocných technických práporoch (PTP), kde boli zneužívaní na ťažkú manuálnu prácu. Kolektivizácia. [cit. 2022-09-20] Dostupné na internete: <https://www.upn.gov.sk/data/files/SKL-KOLEKTIVIZACIA-SK-web.pdf>.

43 Tamže.

44 Pozri bližšie zákon č. 49/1959 Zb. o jednotných roľníckych družstvách.

45 §1 zákon č. 49/1959 Zb. o jednotných roľníckych družstvách.

a iniciatívne zúčastňovať riadenia družstevných záležitostí. Realita však bola úplne iná, pretože činnosť družstiev bola plne podriadená štátnemu aparátu a družstevná demokracia bola len fikciou.

Ďalšia právna úprava o poľnohospodárskom družstve v roku 1975⁴⁶ a 1988⁴⁷ opakovane deklarovala zásadu dobrovoľnosti, rovnosti a družstevnej demokracie, ale v skutočnosti sa uznávala iba dominancia štátu, ktorý riadil nielen jednotné roľnícke družstvá, ale i ostatné poľnohospodárske organizácie s cieľom naplňať programové vízie a politiku poľnohospodárstva a politiku výživy prostredníctvom hospodárskych plánov družstiev, ktoré boli súčasťou národných plánov, a tak deklarovaná dobrovoľnosť, rovnosť a družstevná demokracia zostali fikciou za bránami reality. Za bránami reality zostala i socialistická samospráva poľnohospodárskych družstiev.

Tak či onak postupným vývojom naozaj došlo v 60. a 70. rokoch minulého storočia k stabilizovaniu družstevníctva a družstiev, do čela ktorých sa dostali skúsení poľnohospodári alebo vyštudovaní potomkovia, a títo novú formu hospodárenia v zásade akceptovali.⁴⁸

Premeny družstva na súkromnoprávny podnikateľský subjekt

Prvý krok premeny družstva na súkromnoprávny podnikateľský subjekt prišiel po roku 1989 jednak na základe zákona č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, a jednak prijatím nového federálneho zákona č. 162/1990 Zb. o poľnohospodárskom družstevníctve.

Účelom zákona o poľnohospodárskom družstevníctve bolo nanovo upraviť postavenie, právne pomery a zásady činnosti poľnohospodárskych družstiev a iných poľnohospodárskych družstevných organizácií. Družstvo bolo definované ako dobrovoľné združenie občanov (ďalej len „členovia“), ktorí spoločne vykonávajú poľnohospodársku výrobu, potravinársku výrobu, ďalšie hospodárske a iné činnosti na uspokojovanie a podporu svojich záujmov. Družstvo hospodári na poľnohospodárskej pôde a tiež v lesoch, na vodných plochách a rybníkoch s chovom rýb, ktoré užíva. Družstvo je právnickou osobou a záležitosti družstva riadia členovia prostredníctvom členskej schôdze a volených orgánov družstva v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi, stanovami družstva a inými vnútrodružstevnými predpismi. Družstvo malo vykonávať svoju činnosť samostatne a na vlastný účet a vlastné hospodárske riziko.

Podľa § 24 ods. 1 zákona podmienky vzniku členstva určujú zákon a stanovy. Členom družstva, kde je súčasťou členstva pracovný vzťah, sa môže stať občan, ktorý dosiahol 15 rokov veku a ukončil povinnú školskú dochádzku. Nároky na náhrady podľa osobitných predpisov a majetkové vklady oprávnených osôb tvorili základný podiel na majetku družstiev. Pokiaľ sa oprávnená osoba nestala účastníkom družstva a nebola podnikateľom, mohol sa jej vydať majetkový podiel v plnej výške po 7 rokoch od schválenia transformačného projektu. Ak šlo o osobu, ktorá bola podnikateľom

46 Pozri bližšie zákon č. 122/1975 Zb. o poľnohospodárskom družstevníctve.

47 Pozri bližšie zákon č. 90/1988 Zb. o poľnohospodárskom družstevníctve.

48 VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. *Československé právne dejiny*. Bratislava : EUROKODEX, 2013, s. 153.

musel sa majetkový podiel vydať do 90 dní odo dňa, kedy oprávnená osoba o vydanie podielu písomne požiadala. Zároveň malo družstvo vydať za majetkové podiely vypočítané oprávneným osobám, ktoré neboli členmi a ich podiely dovtedy neboli vydané tzv. družstevné podielnícké listy.

Súčasná právna úprava družstiev

Dnes je družstvo jednou z právnych foriem podnikania, ktoré upravuje Obchodný zákonník. Družstvo je podľa súčasnej právnej úpravy právnická osoba, spoločenstvo neuzavretého počtu osôb, založeným za účelom podnikania alebo zabezpečovania hospodárskych, sociálnych alebo iných potrieb svojich členov, pričom družstvo musí mať najmenej päť členov; to neplatí, ak sú jeho členmi aspoň dve právnické osoby.⁴⁹

Družstvo je teda súkromnoprávny podnikateľský subjekt, v ktorom súkromní vlastníci dobrovoľne združia svoj majetok, aby ho mohli spoločne užívať. Tým sa majetok stáva spoločným družstevným vlastníctvom všetkých členov. Majetková účasť člena družstva na jeho podnikaní predstavuje členský vklad určený stanovami, ktorý môže byť peňažný alebo nepeňažný.⁵⁰

Od ostatných obchodných spoločností upravených v Obchodnom zákonníku sa líši predovšetkým osobitnou úpravou vnútorných vzťahov medzi družstvom a členmi, ako aj medzi členmi navzájom, ale aj tým, že prvoradým cieľom družstva je uspokojenie potrieb jednotlivých členov družstva a nie zisk, členovia sami spravujú svoje záležitosti na základe oprávnenia spolurozhodovať a podieľať sa na výkone správy a kontrolovať výkon správy a samozrejme nesmieme zabudnúť ani na už uvedenú skutočnosť, že majetok je tvorený majetkom členov, družstvo týmto majetkom zodpovedá za záväzky, ktoré prevzalo, členovia za záväzky družstva neručia. Zároveň sa členovia družstva zúčastňujú na spoločnej podnikateľskej činnosti a jej výsledku obdobne ako spoločníci ostatných obchodných spoločností.

Záver

Družstvá sa po roku 1989 etablovali v našej spoločnosti ako ostatné súkromnoprávne podnikateľské formy, a to i napriek tomu, že pojem družstvo a družstevníctvo vyvoláva dojem prežitku a negatívnej konotácie v súvislosti s negatívnymi dôsledkami nútenej kolektivizácie.

Máme za to, že na príklade, na prvý pohľad nezaujímavej oblasti, družstevníctva je možné poukázať na zmeny v turbulentnom období po druhej svetovej vojne a ich presah do súčasného právneho poriadku. Je možné preukázať premenu právnych inštitútov v oblasti družstevníctva, ale i súvisiaceho pozemkového práva v súvislosti s nástupom komunistického režimu a opustenie prvorepublikovej právnej úpravy vlastníckeho práva,⁵¹ družstiev a družstevníctva a ich návrat (samozrejme nie doslovný) v 21. storočí.

49 Pozri bližšie § 211 a nasl. Zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník.

50 Tamže, § 223 a nasl.

51 Pozri bližšie SOMBATI, J. Aktuálne otázky pozemkového práva z pohľadu právnych dejín. Bratislava : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2020.

Zmena, ktorá nastala po Februári 1948 zasiahla všetky sféry slovenskej a českej spoločnosti, ktoré neobišli ani oblasť poľnohospodárstva. Žiadne z hospodárskych odvetví neprešlo takými zásadnými zmenami ako poľnohospodárstvo a nesmieme zároveň opomenúť, že tieto zmeny zasiahli na Slovensku viac ako 50 % obyvateľov, a že ich dôsledky mali d'alekosiahle modernizačné, ale i devastujúce účinky na všetky sféry života dedinskej roľníckej komunity, pretože práve kolektivizácia rozbila tradičný model spôsobu života a hodnotový svet vtedajšej nielen slovenskej dediny.⁵²

Vytýčená a proklamovaná „špecifická československá cesta“ prechodu k socializmu v poľnohospodárstve, ktorá mala zodpovedať domácim podmienkam a tradíciám sa rýchlo opustila a nastúpila sovietska cesta, ktorá či právnymi ale aj neprávnymi metódami zmenila tradičný model života veľkej časti obyvateľstva, aby presadila pod rúškom „dobrovoľnosti, rovnosti a družstevnej demokracie“ svoje mocenské záujmy a zároveň sa zbavila všetkých svojich nepriateľov. Novovzniknuté družstvá boli pod totálnym vplyvom štátu a slúžili len na plnenie národných plánov v oblasti politiky poľnohospodárstva a výživy obyvateľstva, pre pracujúcu triedu vrátane roľníkov, pričom sľúbené miesto pri stole, pri ktorom sa rozhodovalo chýbalo.

Literatúra:

- BARNOVSKÝ, M. 1978. *Sociálne triedy a revolučné triedy na Slovensku v rokoch 1944-1948*. Bratislava : VEDA, 1978. 224 s.
- BĚLOVSKÝ, P. 2009. Občanské právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, 2009. 1007 s.
- BÍLÝ, M. et al. 2019. *Nervová vlákna diktatúry*. Praha : Karolinum Press, 2019. 304 s.
- CAMBEL, S. 1972. *Slovenská agrárna otázka 1944 - 1948*. Bratislava : Pravda, 1972. 428 s.
- CAMBEL, S. 1996. *Slovenská dedina (1938 - 1944)*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1996. 219 s.
- FABRICIUS, M. – HOLEC, R. – PEŠEK, J. – VARSÍK, O. 1995. *150 rokov slovenského družstevníctva. Víťazstvá a prehry*. Bratislava : DÚ SR, 1995. 255 s.
- HLAVOVÁ, V. 2008. Február 1948 a roľnícky stav. In PODOLEC, O. (ed.) *Február 1948 a Slovensko, Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 14. – 15. február 2008*, Bratislava : ÚPN, 2008. [cit. 2022-09-20] Dostupné na internete: https://www.februar1948.sk/data_februar/files/publikacie/zbornik-februar-1948-a-slovensko.pdf s. 557-570.
- JÚDA, V. 2021. Mnohorakosť foriem vlastníctva v Československej socialistickej vede občianskeho práva. Vplyv klasikov marxizmu-leninizmu na budovanie pojmu socialistickej vlastníctvo. In KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Vplyv marxisticko-leninskej ideológie na právo v Československu v rokoch 1948 – 89. Marx stále živý! K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomickom myslení. Zborník príspevkov*. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021, s. 41-67.

---

52 Pozri bližšie BARNOVSKÝ, M. *Sociálne triedy a revolučné triedy na Slovensku v rokoch 1944-1948*. Bratislava : VEDA, 1978.

- KLUKNAVSKÁ, A. 2019. Trieda v myslení K. Marxa. In KLUKNAVSKÁ, A., (ed.). *Marx stále živý K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomickom myslení. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019. s. 35-40.
- KUKLÍK, J. a kol. 2009. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha : Linde, 2009. 727 s.
- LENIN, V. I. 1950. *O naturalnej dani. Vybrané spisy II*. Bratislava : Sloboda, 1950.
- LENIN, V. I. 1987. *Maličký obrázok na vyjasnenie veľkých otázok. Spisy 28*. Bratislava : Sloboda, 1987.
- MARX, K. – ENGELS, B. 1974. *Manifest Komunistickej strany*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1974.
- MARX, K. 1875. *Kritika gothajského programu, 1875*, s. 14. [cit. 2022-09-30] Dostupné na internete: <https://revolucnimarxismus.files.wordpress.com/2021/03/kritika-gothajskeho-programu-karl-marx-1875.pdf>.
- MERTANOVÁ, Š. – KARTOUS, P. 1989. *Socializácia poľnohospodárstva na Slovensku v dokumentoch 1949-1955*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. 371 s.
- MILOV, J.V. 1947. *Slovenské družstevníctvo v prehľade*. Bratislava : Pravda, 1947. 136 s.
- SOMBATI, J. 2020. *Aktuálne otázky pozemkového práva z pohľadu právnych dejín*. Bratislava : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2020. 144 s.
- STALIN, J. 1952. *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*. Praha : 1952, 560 s.
- ŠTEFANOVIČ, M. 1969. *Teória družstevníctva*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1969. 429 s.
- VÁCLAV, A. 1967. *Některé problémy hospodárskeho vývoje ČSR v letech 1945-1948*. Praha: SPN, 1967.
- VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T. 2013. *Československé právné dejiny*. Bratislava : EUROKODEX, 2013. 424 s.

Summary: The Idea of People's Cooperatives and Rural Socialization

After 1989, agricultural cooperatives established themselves in our society like other private business forms, even though the term an agricultural cooperative and agricultural cooperative farming evoke the impression of past life and a negative connotation in connection with the negative consequences of forced collectivization. We believe that the changes in the turbulent period after the Second World War and their spillover into the current legal order can be pointed out on the example of agricultural cooperative farming, an uninteresting field at first glance. It is possible to demonstrate the transformation of legal institutes in the field of agricultural cooperative farming, but also related land law in connection with the onset of the communist regime and the abandonment of the First Republic legislation on property rights, agricultural cooperatives and agricultural cooperative farming and their return (of course not literally) in the 21st century. The change that occurred after February 1948 affected all spheres of Slovak and Czech society, which did not even avoid the field of agriculture. None of the economic sectors has undergone such fundamental changes as agriculture, and at the same time we must not forget that these changes affected more than 50% of the

population in Slovakia, and that their consequences had far-reaching modernization, but also devastating effects on all spheres of life of the rural peasant community, because collectivization broke the traditional model of the way of life and the value world of the then not only Slovak village. The laid out and proclaimed “*specific Czechoslovak path*” of the transition to socialism in agriculture, which was supposed to correspond to domestic conditions and traditions, was quickly abandoned and the Soviet path followed, which changed the traditional model of life of a large part of the population, whether by legal or illegal methods, in order to enforce under the disguise of “*voluntariness, equality and cooperative democracy*” its power interests and at the same time it got rid of all its enemies. Newly established agricultural cooperatives were under the total influence of the state and served only to fulfil national plans in the field of agricultural policy and nutrition of the population, for the working class, including peasants; the promised seat at the table, where decisions were made, was missing.

Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M.

Univerzita Mateja Bela

Právnická fakulta, Katedra ústavného práva a teórie práva

Komenského 20

97401 Banská Bystrica

Slovenská republika

andrea.kluknavska@umb.sk

Obsah článku podlieha licencií Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (Andrea Kluknavská).